

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГУЦУЛЯК МИКОЛА ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 343.8 : 343.244

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів
2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Богатирьов Іван Григорович,
Поліцейська фінансово-правова академія,
ректор.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Колб Олександр Григорович,
Волинський національний університет імені
Лесі Українки, професор кафедри
кримінального права і процесу,

кандидат юридичних наук, доцент
Бурдін Володимир Миколайович,
Львівський національний університет імені
Івана Франка, заступник декана юридичного
факультету.

Захист відбудеться «16» квітня 2010 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «5» березня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування кримінально-виконавчого законодавства України в частині регламентації правового регулювання порядку та умов виконання і відбування кримінальних покарань було здійснено 11 липня 2003 р. з прийняттям Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України). У ньому вперше сформовано нову систему норм, які передбачають виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, і регулюють порядок виконання та відбування покарання у виді громадських робіт (статті 36–37 КВК України).

Зміст цього покарання полягає в тому, що громадські роботи є одним із новітніх «винаходів» у системі покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, вони не є джерелом поповнення бюджету органів місцевого самоврядування і виконуються не на користь потерпілого від злочину, а на користь суспільства, їх мета – запобігання злочинності і сприяння ресоціалізації засудженого шляхом примусової безоплатної праці.

Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт полягає в тому, що суб'єктом їх виконання є кримінально-виконавча інспекція ДДУПВП; місця громадських робіт визначаються органами місцевого самоврядування; проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого покладається на органи внутрішніх справ; виконуються вони засудженим на безоплатній основі, у вільний від основної роботи чи навчання час та не більше як чотири години на день; ці роботи є суспільно корисними і спрямовані на формування у засудженого поваги до суспільства та до громадських інтересів; призначення покарання у виді громадських робіт передбачено лише за злочини невеликої тяжкості і не скасовуються навіть у разі, коли винна особа тимчасово не працює або не навчається; громадські роботи є альтернативою до інших основних видів покарання; покарання у виді громадських робіт є специфічним видом покарання, який застосовується не до кожної винної особи; звільнення від відбування покарання у виді громадських робіт можливе лише на підставі ст. 84 КК (за хворобою), ст. 85 КК (на підставі закону про амністію або акта про помилування) та ч. 3 ст. 37 КВК (стосовно особи, яка після постановлення вироку визнана інвалідом першої або другої групи чи досягла пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною).

За офіційними даними УКВІ ДДУПВП, за останні п'ять років простежується тенденція до зростання призначення покарання у виді громадських робіт (щодо інших видів покарань, які виконує кримінально-виконавча інспекція). Так, якщо 2004 року було засуджено 1103 особи, то 2005 року – 1243 особи, відповідно, 2006 року – 1477 осіб, 2007 року – 1582 особи, 2008 року – 2153 особи, а на 1 листопада 2009 року – 2947 осіб¹. Цей аналіз дає

¹ Інформація УКВІ ДДУПВП про чисельність засуджених, які перебувають на обліку у органах кримінально-виконавчої інспекції. – К., 2010 р.

підстави стверджувати, що у 2010 р. вказані показники можуть суттєво збільшитися, що є позитивною тенденцією призначення аналізованого виду покарання, а в майбутньому призведе до зменшення питомої ваги покарань у виді позбавленням волі на певний строк. Важливого значення кримінально-виконавчій характеристиці покарання у виді громадських робіт надає наука кримінального та кримінально-виконавчого права. Питання законодавчого визначення і практичного застосування цього виду покарання, а також загальні питання вчення про покарання, що мають безпосереднє відношення і до громадських робіт, досліджувалися у роботах відомих вітчизняних учених, серед яких праці Л.В. Багрій-Шахматова, В.А. Бадири, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, І.Г. Богатирьова, І.А. Вартилицької, М.Г. Вербенського, В.К. Грищука, Т.А. Денисової, О.М. Джужи, О.Г. Колба, В.О. Корчинського, І.В. Красницького, М.І. Мельника, В.О. Меркулової, В.О. Навроцького, В.Г. Павленка, В.І. Рудніка, А.Х. Степанюка, О.В. Ткачової, В.М. Трубникова, Б.М. Телефанка, С.Я. Фаренюка, М.І. Хавронюка, П.Л. Фріса, С.В. Черкасова, Н.П. Черненко, С.І. Халимона, Д.С. Шияна, І.С. Яковець та інших.

Водночас плідна робота науковців не вирішила всіх спірних питань, проблематика громадських робіт як виду покарання була і залишається актуальною для науки кримінального, кримінально-виконавчого права, оскільки саме від ступеня наукової розробленості відповідних проблем значною мірою залежить і адекватність законодавчого визначення цього виду покарання та ефективність його практичного виконання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ у межах комплексної теми наукових досліджень «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний номер 0109U007853).

Обрана тема дослідження відповідає положенням Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої указом Президента України від 25 квітня 2008 р. №401/2008, тематиці пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення та впровадження в практичну діяльність органів і установ виконання покарань на період 2006–2010 рр., затверджених НМР ДДУПВП 17.02.2006 р. (протокол № 1), та планам науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розв'язання комплексного наукового завдання щодо кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт, формування на цій основі науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо удосконалення законодавства й практики його застосування, розроблення шляхів підвищення ефективності виправлення і ресоціалізації засуджених.

Відповідно до визначеної мети нами були поставлені такі завдання:

– визначити стан наукової розробки проблем виконання і відбування покарання у виді громадських робіт;

- запропонувати визначення покарання у виді громадських робіт;
- надати розгорнуту характеристику виконання покарання у виді громадських робіт;
- проаналізувати позитивний досвід виконання покарань у виді громадських робіт в окремих зарубіжних країнах та запропонувати шляхи його впровадження в Україні;
- встановити рівень взаємодії кримінально-виконавчої інспекції з державними органами і громадськістю щодо виконання покарання у виді громадських робіт;
- надати характеристику осіб, які відбувають покарання у виді громадських робіт;
- провести аналіз прав та обов'язків засуджених до покарання у виді громадських робіт;
- дослідити засоби виправлення і ресоціалізації засуджених у виді громадських робіт;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства України, галузевих нормативно-правових актів та практики їх застосування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.

Предметом дослідження є кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт.

Правову основу дослідження становлять: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, закони України, нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародні правові акти, зокрема, які регламентують поведінку із засудженими, галузеві нормативні акти, накази, інші документи Державної кримінально-виконавчої служби та Міністерства внутрішніх справ України.

Емпіричну базу дослідження склали показники статистичної звітності ДДУПВП за 2003–2009 рр., дані вибіркового вивчення 250 кримінальних справ, розглянутих судами, за якими ухвалено вироки про покарання у виді громадських робіт за період 2005–2009 рр., статистичні дані Управління КВІ ДДУПВП, судові огляди та інші документи за темою дослідження, результати вивчення особових справ засуджених (135 осіб), персоналу КВІ (120 осіб), з'ясовано їх позиції щодо необхідності удосконалення виконання покарання у виді громадських робіт.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети, завдань дослідження, його об'єкта і предмета.

У роботі використовувалися загальнонаукові методи дослідження та методи, властиві для досліджень у правових науках, зокрема: історико-правовий дозволив розглянути стан наукової розробки теми дослідження (підрозділ 1.1.);

діалектичний метод – дослідити й обґрунтувати поняттєвий апарат та зміст кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт (підрозділи 1.2., 2.1.); формально-логічний метод використовувався як універсальний спосіб аргументування (підрозділи 2.3., 3.2.); логіко-юридичний метод дозволив визначити прогалини і суперечності у діяльності кримінально-виконавчої інспекції щодо виконання покарання у виді громадських робіт (підрозділи 1.3., 2.1.); порівняльно-правовий метод дав змогу виявити властиві нормам чинного законодавства переваги і недоліки порівняно з відповідними положеннями кримінального законодавства зарубіжних країн та сформулювати пропозиції щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства, галузевих нормативно-правових актів ДКВС України (підрозділи 2.2., 2.3.); за допомогою статистичного методу було опрацьовано офіційну державну і власноруч досліджену статистичну інформацію (підрозділ 3.1.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше в Україні на монографічному рівні проведено дослідження кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт. Найбільш важливими теоретичними висновками і практичними положеннями, які відображають новизну, є такі:

вперше:

– обґрунтовано зміст складових елементів кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт та періодизацію розвитку вітчизняної наукової думки із зазначеної проблеми;

– визначено поняття кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт як сукупності ознак, які характеризують зміст виконання та відбування покарання у виді громадських робіт і відображаються у відповідних елементах об'єктивного та суб'єктивного характеру;

– сформульовано поняття режиму виконання і відбування покарання у виді громадських робіт як встановленого законом та іншими нормативно-правовими актами порядку виконання і умов відбування покарання, що забезпечує неухильне виконання засудженими покладених на них обов'язків; їх сумлінне ставлення до праці, контроль за засудженими під час відбування покарання, реалізацію їх прав і законних інтересів, а також безпеку персоналу;

удосконалено:

– законодавче визначення покарання у виді громадських робіт, передбаченого ч. 1 ст. 56 КК України, і запропоновано поняття громадських робіт як заходу державного примусу, що застосовується за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочинів невеликої та середньої тяжкості, і полягає у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування;

– форми взаємодії кримінально-виконавчої інспекції з органами місцевого самоврядування щодо виконання покарання у виді громадських робіт (запропоновано положення про взаємодію між кримінально-виконавчою інспекцією і органами місцевого самоврядування щодо контролю за засудженими до покарання у виді громадських робіт);

– зміст вимог кримінально-виконавчого законодавства з питань правового регулювання суспільних відносин у сфері виконання покарання у виді громадських робіт;

отримали подальший розвиток:

– аргументи на користь збільшення мінімального і максимального терміну покарання у виді громадських робіт та кількості їх призначення судами;

– зміст правового статусу засуджених до громадських робіт;

– форми і методи профілактично-виховної роботи суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин щодо осіб, які відбувають покарання у виді громадських робіт (запропонована програма індивідуальної виховної роботи із засудженим до громадських робіт);

– сучасні порівняльно-правові дослідження з питань особливостей виконання та відбування покарання у виді громадських робіт у правозастосовній практиці зарубіжних країн та України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки та пропозиції використовуються:

– у науковій діяльності – при проведенні досліджень у сфері кримінального та кримінально-виконавчого права;

– у правотворчості – при розробці концептуальних положень кримінально-виконавчого права України, а також при підготовці законодавчих та галузевих нормативно-правових актів Державного департаменту України з питань виконання покарань щодо загальнодержавних і регіональних програм (акт впровадження від 9 лютого 2009 р.);

– у правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо виконання покарань у виді громадських робіт підрозділами кримінально-виконавчої інспекції (акт впровадження від 17 вересня 2008 р.);

– у навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Кримінально-виконавче право», «Кримінологія» у Прикарпатському юридичному інституті Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 05 березня 2009 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та їх аргументація, рекомендації практичного характеру з удосконалення кримінально-виконавчого законодавства, що містяться у дисертації, обговорені на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ, були оприлюднені на міжнародних, республіканських, міжвузівських наукових конференціях,

зокрема: Міжвузівській науково-практичній конференції «Гуманізація кримінальних покарань як складова процесу Євроінтеграції України» (Чернігів, 2007 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Досудове слідство: шляхи вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства» (Івано-Франківськ, 2007 р.); науково-практичному семінарі «Державна політика у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні» (Дніпропетровськ, 2008 р.); Всеукраїнському науково-теоретичному семінарі «Політика Української держави у сфері боротьби зі злочинністю» (Івано-Франківськ, 2009 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації відображено в одинадцяти наукових працях, з яких сім опубліковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України, чотири – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, а також у науково-методичних рекомендаціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 234 сторінки, з яких: 181 – основний текст, 10 додатків на 30 сторінках та список використаних джерел (215 найменувань) на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкривається актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами та планами, мета і завдання дослідження, його об'єкт, предмет та методи, наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення, вказані апробація та публікації результатів дисертації, її структура.

Розділ 1 «Загальна характеристика кримінально-виконавчого інституту виконання та відбування покарання у виді громадських робіт» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки і розвитку інституту виконання та відбування покарання у виді громадських робіт» зазначається, що вказана проблема за роки незалежності України не була предметом розгляду науки кримінально-виконавчого права, окремі дослідження питання виконання і відбування покарання у виді громадських робіт з набуттям чинності КВК України з 1 січня 2004 р. проводилися недостатньо, що і зумовило науковий пошук для розв'язання конкретного наукового завдання. Аналіз юридичної літератури дозволив зробити висновок, що у вітчизняній науці кримінально-виконавчого права та кримінології деякі питання щодо покарання у виді громадських робіт були предметом дослідження вітчизняних учених: І.Г. Богатирьова, В.Г. Павленка, О.В. Ткачової, С.В. Черкасова, С.І. Халимона та ін. Їх роботи, безсумнівно, збагатили кримінальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну науку і мають значну прикладну цінність, однак чимало питань ще далекі від свого

остаточного вирішення. Дослідження підтвердило, що кримінально-правова політика держави не дозволяє залишатися на такому рівні розробленості зазначеної проблеми, оскільки загальна гуманізація кримінального, кримінально-виконавчого законодавства і практика його виконання вказують на відсутність чіткої єдиної державної політики у сфері виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, загалом і громадських робіт зокрема.

У підрозділі 1.2. «Поняття та зміст покарання у виді громадських робіт в контексті кримінально-правової та кримінально-виконавчої характеристики» дисертантом наголошується на тому, що законодавче визначення громадських робіт в КК України та положення щодо порядку виконання цього покарання у КВК України містять розбіжності щодо часу виконання громадських робіт, а саме: ч. 1 ст. 56 КК України встановлює, що громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, натомість ч.1 ст. 36 КВК України передбачає, що громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт. Дослідивши ці розбіжності в нормативних положеннях, дисертант пропонує внести зміни до ч. 1 ст. 56 КК України і викласти її в такій редакції: «Громадські роботи – це захід державного примусу, що застосовується за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочинів невеликої та середньої тяжкості, і полягає у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування»; ч. 2 ст. 56 КК України викласти в такій редакції: «Громадські роботи встановлюються на строк від 120-ти до 480-ти годин і відбуваються не більш як 4 години на день. У роботі робиться висновок, про те, що покарання у виді громадських робіт як додаткове може бути призначено лише у випадку, якщо воно спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини цього Кодексу».

У контексті кримінально-виконавчої характеристики визначено поняття кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт як сукупності ознак, які характеризують зміст виконання та відбування покарання у виді громадських робіт і відображаються у відповідних елементах об'єктивного і суб'єктивного характеру. З цієї причини у дослідженні зазначеній характеристиці приділяється першочергове місце: вона розробляється щодо тих видів покарань, які виконують органи і установи виконання покарань, на основі виділення їх складових елементів, ознак і особливостей, а також закономірних зв'язків між ними, які характерні для виправлення і ресоціалізації осіб, засуджених, зокрема і до покарання у виді громадських робіт. До складових елементів кримінально-виконавчої характеристики слід віднести наступне:

1) щодо порядку виконання покарання – облік засуджених осіб; роз'яснення порядку і умов відбування покарання; погодження з органами

місцевого самоврядування переліку об'єктів, на яких засуджені особи відбувають громадські роботи; здійснення контролю за додержанням умов відбування покарання засудженими особами і власником підприємства за місцем відбування засудженими особами громадських робіт; облік відпрацьованого засудженими особами часу; взаємодію кримінально-виконавчої інспекції;

2) щодо порядку відбування покарання – права та обов'язки засуджених до покарання у виді громадських робіт; поведінка засудженого до громадських робіт; засоби виправлення та ресоціалізації засуджених; місце відбування покарання; оцінка якості виконаної праці засудженою особою; ставлення особи до виконаної роботи.

Сутність кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт розглядається як система взаємопов'язаних елементів та ознак, визначених на основі узагальнення емпіричного матеріалу (результатів опитування працівників КВІ, вивчення особових справ засуджених), аналіз якого дозволяє визначити основні заходи профілактично-виховного впливу, змодельовати поведінку засудженої особи під час відбування цього виду покарання, намітити шляхи законодавчого і галузевого удосконалення виконання покарання у виді громадських робіт.

У підрозділі 1.3. «Сучасний стан виконання та відбування покарання у виді громадських робіт» зосереджено увагу на теоретичних і практичних питаннях, які виникають під час виконання та відбування зазначеного покарання. Неважко помітити, що кримінально-виконавчі відносини, які виникають між адміністрацією-роботодавцем і засудженими, які виконують громадські роботи, мають певні ознаки, характерні також і для трудових відносин. Однак ці відносини мають певну специфіку, яка не дозволяє визнати їх цілком тими трудовими відносинами, про які йдеться в Кодексі законів про працю, тому що, виконуючи роботу, засуджений одночасно відбуває покарання, а праця для нього є де-факто примусовою, оскільки пов'язана і з реалізацією каральних елементів громадських робіт, відчуті які засуджений зобов'язаний. Відповідно, між засудженим та адміністрацією-роботодавцем не укладається трудова угода, на підставі якої має виконуватися робота. Крім цього, за виконану роботу засуджений не отримує винагороду.

При здійсненні вибору об'єкта виконання робіт та їх виду кримінально-виконавча інспекція повинна брати до уваги низку обставин, зокрема: місце проживання засудженого; місце виконання громадських робіт. Нами зроблено висновок, що перспективним є використання праці засуджених до громадських робіт в установах, які працюють цілодобово, зокрема: будинках-інтернатах для осіб похилого віку, лікарнях тощо. У таких установах завжди є робота і персонал, який може контролювати виконання зазначених робіт та поведінку засуджених.

Розділ 2 «Характеристика виконання покарання у виді громадських робіт» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1. «Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт виконання покарань у виді громадських робіт» доводиться, що без вирішення проблем реформування Державної кримінально-виконавчої служби України досягти належного рівня виконання кримінальних покарань в Україні неможливо. Першочерговим об'єктом реформування, модернізації, наближення до європейських і світових стандартів діяльності будь-якої галузі, в тому числі й правоохоронної, є засуджені, які відбувають покарання, і персонал, який забезпечує процедуру виконання покарань. Кримінально-виконавча інспекція є суб'єктом виконання не тільки покарання у виді громадських робіт, а й окремої групи кримінальних покарань в Україні, що не пов'язані із позбавленням волі. У кримінально-виконавчому аспекті ця проблема сьогодні заслуговує особливої уваги в зв'язку з тим, що її дослідження в Україні проводяться порівняно недавно.

На основі аналізу функцій, які здійснює персонал кримінально-виконавчої інспекції у процесі виконання покарання у виді громадських робіт, зроблено висновок, що, окрім обліку засуджених, роз'яснення порядку та умов відбування покарання, погодження з органами місцевого самоврядування переліку об'єктів, на яких засуджені особи відбувають громадські роботи, та види робіт, що можуть ними виконуватися, до обов'язків кримінально-виконавчої інспекції слід віднести також здійснення виховної функції. Зазначена функція повною мірою надасть можливість працівникам КВІ сформувати у засудженого правосвідомість, відповідальність за свою власну поведінку, виробити мотивації щодо дотримання порядку та умов відбування покарання.

Пропонується законодавчо закріпити за КВІ функцію складання її працівниками кримінально-виконавчої характеристики, що надасть змогу визначити ступінь виправлення засуджених осіб, які перебувають на обліку, з метою забезпечення належного виконання вироку суду впродовж усього строку відбування покарання у виді громадських робіт засудженою особою.

У підрозділі 2.2. «Взаємодія кримінально-виконавчої інспекції з державними органами та громадськістю у процесі виконання покарання у виді громадських робіт» встановлено, що взаємодія КВІ з іншими суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин потребує свого наукового обґрунтування, законодавчого врегулювання і практичного застосування.

Існуюча правова регламентація виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарання у виді громадських робіт показує, що КВІ взаємодіє з такими суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин, як органи місцевого самоврядування; спостережні комісії при райдержадміністраціях;

підприємства та організації різних форм власності, де відбуваються покарання засуджені; органи внутрішніх справ.

Запропоновано визначення поняття взаємодії КВІ з іншими суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин як врегульованої нормами чинного законодавства спільної діяльності, взаємної відповідальності кожного із суб'єктів щодо ефективного та комплексного використання сил, засобів та методів впливу на процеси виконання та відбування засудженою особою покарання у виді громадських робіт. На цій основі розроблено положення про правовий механізм взаємодії вказаних суб'єктів, у якому закріплено завдання та функції контролю за поведінкою осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт.

У підрозділі 2.3. «Зарубіжний досвід організації виконання і відбування покарання у виді громадських робіт (порівняльний аналіз)» акцентовано увагу на тому, що громадські роботи в багатьох країнах світу запроваджувалися спочатку як експеримент (Швейцарія, Великобританія, Бельгія і багато інших) при службі пробації і лише потім офіційно були закріплені у законодавстві як кримінальне покарання. Подібний спосіб впровадження громадських робіт давав можливість передусім оцінити ефективність такого покарання, а також відпрацювати можливі варіанти призначення та виконання і поступово звикнути до них як правозастосувачам, так і громадськості.

Більшість кримінальних кодексів країн СНД створювалися на основі «модельного» кодексу СРСР, і, відповідно, їх положення, що належать до регламентації покарання у виді громадських робіт, є майже однаковими. Практично у всіх колишніх союзних республіках, де кримінальне законодавство передбачає громадські роботи, вони призначаються винятково як основна міра покарання, зокрема і до неповнолітніх. Їх головна мета – зменшення застосування покарань, пов'язаних із ізоляцією засуджених від суспільства. Винятком є Білорусія, де громадські роботи можуть бути додатковим покаранням до штрафу чи позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Зроблено висновок, що в зарубіжному законодавстві стосовно громадських робіт як виду покарання є багато цікавих рішень, перевічених практикою, які слід враховувати при доробці і розробці відповідних українських нормативно-правових актів, зокрема: розширення можливих способів призначення подібної міри (наприклад, як додаткового покарання при звільненні від відбування покарання з випробуванням, умовно-достроково звільнених від відбування покарання, а також як одного з примусових заходів виховного характеру, що призначаються неповнолітнім засудженим); збільшення максимального терміну робіт, що призначаються з прогресивною системою відбування цього покарання; активніше залучення громадськості до виконання зазначених заходів тощо.

Розділ 3 «Характеристика відбування покарання у виді громадських робіт» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1. «Характеристика засуджених до покарання у виді громадських робіт» зроблено акцент на тому, що вивчення засудженої особи має велике практичне значення для визначення процесу її виправлення та ресоціалізації. Практично вся діяльність кримінально-виконавчої інспекції так чи інакше пов'язана із вивченням особи засудженого. Важливими для кримінально-виконавчого права є такі дані (щодо соціально-демографічної характеристики), як стать, вік, сімейний стан, освіта, рід занять засуджених до громадських робіт. Ці відомості сприятимуть підвищенню ефективності виправлення засуджених, організації з ними профілактичної роботи і вирішенню інших практичних завдань.

Зроблено висновок, що вивчення кримінально-виконавчої характеристики засуджених до громадських робіт дозволяє організувати і ефективно здійснювати виправлення засуджених. Недоліки з вивчення особи засудженого до громадських робіт пояснюються відсутністю методичних рекомендацій для працівників КВІ щодо порядку вивчення особи, неорганізованістю, безплановістю роботи, плінністю кадрів, які ще мають місце в діяльності установи.

Дослідження характеристики засуджених до покарання у виді громадських робіт дозволило зробити висновок про те, що суспільна небезпека таких засуджених залишається стабільно високою. Доведено, що негативно характеризуються практично всі вивчені засуджені, 35,5% – ведуть антисоціальний спосіб життя, 19,2% – постійно контактують із особами антигромадської поведінки, 26,7% – зловживали алкогольними напоями, 14,9% – вживали наркотичні речовини. Наведені дані свідчать про необхідності складання кримінально-виконавчої характеристики, яка дозволить своєчасно реагувати на зміни поведінки під час відбування покарання, а також у процесі організації профілактичних заходів та індивідуально-виховної роботи.

У підрозділі 3.2. «Права і обов'язки засуджених до покарання у виді громадських робіт» зазначається, що поняття правового статусу особи є одним із основоположних практично у всіх галузях права, оскільки право не зводиться до сукупності юридичних норм, воно втілене в правах учасників суспільних відносин, можливість реалізації яких припускає той або інший правовий стан особи, який визначається як правовий статус або правове становище. Правовий статус засуджених до громадських робіт, на жаль, не врегульований Кримінально-виконавчим кодексом України і не передбачає окремої статті, яка б містила перелік прав та обов'язків зазначених засуджених.

У роботі робиться висновок, що на законодавчому рівні це питання врегульоване недостатньо, і вказану прогалину необхідно усунути хоча б на доктринальному рівні. Сформульовано визначення поняття правового статусу

засуджених як засновану на загальному статусі громадян держави і закріплену в нормативних актах різних галузей права сукупність їх обов'язків, прав, свобод і законних інтересів, залежних від призначеної судом міри кримінально-правового впливу і від поведінки винного під час відбування покарання у виді громадських робіт.

У підрозділі 3.3. «Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до покарання у виді громадських робіт» зазначено, що громадські роботи – це кримінальне покарання, яке поєднане не тільки з каральним, але і з виправним впливом. Виправний вплив на засуджених до громадських робіт – специфічний виховний процес, який складається із комплексу засобів виправлення і ресоціалізації, що тісно пов'язані між собою. При цьому комплекс цих засобів складається як із основних, передбачених у ст. 6 КВК України, так і додаткових, які передбачають заохочення і стягнення.

Доведено, що застосування до засуджених соціально-виховної роботи повинно бути обов'язковим. Це повною мірою буде відповідати вимогам низки принципів, закріплених у ст. 5 КВК України, таких, як стимулювання правослухняної поведінки і поєднання покарання з виправним впливом. Як показало дослідження, відчутним недоліком для практичних працівників у роботі із засудженими є відсутність законодавчого визначення поняття виховної роботи із засудженими до громадських робіт. З урахуванням теоретичних напрацювань педагогічної науки можна констатувати, що виховна робота із засудженими – це цілеспрямована діяльність персоналу кримінально-виконавчої інспекції та інших соціальних інституцій, яка спрямована на досягнення мети покарання.

Підкреслено, що особливе значення серед засобів виправлення засуджених до громадських робіт має режим, як встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і умови відбування покарання, що забезпечує неухильне виконання засудженими покладених на них обов'язків; їх сумлінне ставлення до праці, контроль за засудженими під час відбування покарання, реалізацію їх прав і законних інтересів, а також безпеку персоналу.

ВИСНОВКИ

У роботі викладено основні результати дослідження, сформульовано низку положень, що є новими для кримінально-виконавчого права, та пропозиції щодо подальшої розробки на теоретичному та практичному рівні кримінально-виконавчої характеристики покарання у виді громадських робіт і вдосконалення практики його виконання і відбування.

Узагальнення результатів дослідження дало можливість зробити, крім зазначених вище, такі висновки:

1. Громадські роботи є достатньо ефективним видом покарання. Проте його потенціал у чинному законодавстві розкрито далеко не повною мірою: практично нереалізованою залишається ідея застосування громадських робіт як додаткового покарання; наявна низка законодавчих суперечностей щодо його призначення та інших недоліків, які стосуються механізму виконання громадських робіт.

2. Запропоновано доктринальне визначення громадських робіт, яке обґрунтовується, виходячи зі ступеня суспільної небезпеки досліджених складів злочинів, за які було призначено покарання у виді громадських робіт: невеликої тяжкості – 55,9%; злочинів середньої тяжкості й тяжких злочинів, що становить, відповідно, 37,8% та 6,3%; засуджених за особливо тяжкі злочини виявлено не було.

3. На основі аналізу завдань та функцій кримінально-виконавчої інспекції щодо виконання покарання у виді громадських робіт зроблено висновок стосовно необхідності надання кримінально-виконавчої інспекції додаткових функцій, зокрема: проведення із засудженими до громадських робіт індивідуально-виховної роботи та складання на них кримінально-виконавчої характеристики.

4. Існуюча в Україні законодавча база щодо виконання покарання у виді громадських робіт і відбування його засудженими особами є цілком достатньою і позитивним кроком держави в контексті прогресивної системи покарання. Таке положення підтверджено як у ретроспективному, так і в сучасному стані означеної правозастосовної практики. Це логічно впливає зі змісту кримінально-виконавчих відносин, пріоритетними суб'єктами яких є засуджені та працівники кримінально-виконавчої інспекції. Усі інші учасники цих відносин (державні органи, громадські організації, близькі родичі засуджених тощо) мають право надавати допомогу інспекції для забезпечення належного контролю за виконанням і відбуванням цього виду покарання.

5. Порівняльний аналіз вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства, яке регулює виконання покарання у виді громадських робіт із аналогічним законодавством зарубіжних країн, дозволяє стверджувати, що в законодавстві зарубіжних країн при виконанні громадських робіт є немало цікавих рішень, перевірених практикою, які необхідно враховувати при доробці і розробці відповідних українських нормативно-правових актів. Доведено, що сьогодні, на жаль, ще не досягнуто постійної і системної взаємодії кримінально-виконавчої інспекції з органами місцевого самоврядування, громадськістю щодо контролю за засудженими до покарання у виді громадських робіт. Серед форм залучення громадськості до сфери надання допомоги засудженим до покарання у виді громадських робіт пропонується введення у штатний розпис кримінально-виконавчої інспекції інституту громадських кураторів, що відповідає сучасним реаліям виконання цього виду покарання.

6. 3 метою удосконалення законодавчого регулювання виконання та відбування покарання у виді громадських робіт пропонується внести такі зміни та доповнення:

– ч. 2 ст. 37 КВК України доповнити словами: «У разі направлення засудженого у відрядження з основного місця роботи, проходження за необхідності курсу лікування або надання засудженому в період відбування громадських робіт додаткових соціальних відпусток у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва чи з інших поважних причин особистого та сімейного характеру виконання покарання призупиняється на зазначений період відрядження, лікування чи перебування у відпустці».

Правом призупинення та відновлення виконання покарання у виді громадських робіт наділена кримінально-виконавча інспекція за місцем проживання засудженого після винесення нею відповідного рішення.

Доповнити підрозділ 5 «Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань», затвердженої наказом ДДУПВП № 270/1560 від 19.12.2003, пунктом такого змісту: «5.7. Працівник інспекції за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 37 КВК України, виносить мотивовану постанову про призупинення чи відновлення виконання покарання у виді громадських робіт на період відрядження, лікування чи перебування засудженої особи в додатковій соціальній відпустці у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва чи з інших поважних причин особистого та сімейного характеру. Одна копія постанови видається засудженій особі, інша долучається до особової справи засудженої особи».

– ч. 5 ст. 36 КВК України доповнити словами такого змісту: «Кримінально-виконавча інспекція веде облік засуджених, організовує виховну роботу із засудженими...», далі за текстом.

Доповнити підрозділ 2 названої Інструкції пунктом такого змісту: «2.2. Організують виховну роботу із засудженими особами, проводять індивідуальні бесіди з ними, використовують методи психолого-педагогічного впливу, залучають до процесу виправлення засуджених їх родичів, колег, представників громадських, релігійних організацій, громадських інспекторів (волонтерів), осіб, які можуть позитивно впливати на засуджених, надають допомогу засудженим для психологічної переорієнтації і створення психологічно сприятливого мікроклімату у виробничій діяльності, сфері освіти тощо, використовують діагностику особистості, визначають цільові настанови в житті, прогнозують поведінку засуджених у період відбування покарання і після його відбуття, вивчають спосіб життя, дозвілля, оцінку вчиненого злочину, відвідують за місцем проживання, роботи, навчання».

Внести до КВК України статтю 37¹ «Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, засуджених до громадських робіт» і викласти її в такій редакції:

«1. Якщо засуджений після фактичного відбуття не менше однієї третини встановленого вироком суду строку громадських робіт не порушує порядок та умови їх відбування, сумлінно ставиться до праці, позитивно характеризується за місцем роботи та проживання, кримінально-виконавча інспекція може застосувати до нього такі заходи заохочення:

– подяку;

– дострокове зняття раніше накладеного стягнення у формі письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності;

2. Заходи заохочення застосовуються до засуджених до громадських робіт у письмовій формі.

3. Правом застосування передбачених частиною першою цієї статті заходів заохочення користується в повному обсязі начальник кримінально-виконавчої інспекції або особа, яка його заміняє. Співробітник кримінально-виконавчої інспекції має право оголосити засудженому подяку.

4. Дострокове зняття раніше накладеного стягнення допускається не раніше фактичного відбуття не менше однієї другої встановленого судом строку громадських робіт з дня накладення стягнення і не пізніше фактичного відбуття більше двох третин установленого судом строку громадських робіт».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гуцуляк М. Я. Кримінально-правові і кримінально-виконавчі аспекти інституту громадських робіт та проблеми його подальшого розвитку / М. Я. Гуцуляк // Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2007. – С. 125–131. – (Спец. випуск № 1 (36). «Актуальні питання протидії злочинності»).

2. Гуцуляк М. Я. Поняття та зміст принципів кримінально-виконавчого права / М. Я. Гуцуляк // Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 2 (33). – С. 125–131.

3. Гуцуляк М. Я. Деякі аспекти виникнення та розвитку покарання у виді громадських робіт / М. Я. Гуцуляк // Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 1 (37). – С. 225–232.

4. Гуцуляк М. Я. Теоритичні та практичні засади виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарання у виді громадських робіт / М. Я. Гуцуляк // Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 3 (39). – С. 165–171.

5. Гуцуляк М. Я. Правовий аналіз виникнення та розвитку покарання у виді громадських робіт / М. Я. Гуцуляк // Право і суспільство. – 2008. – № 5. – С. 58–62.

6. Гуцуляк М. Я. Гуманізація виконання кримінальних покарань в Україні у контексті міжнародних стандартів поводження із засудженими / М. Я. Гуцуляк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей. – 2009. – Випуск ХХІ. – С. 180–187.

7. Гуцуляк М. Я. Основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених до покарання у виді громадських робіт / М. Я. Гуцуляк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор В.Л. Ортинський. – Львів. ЛьвДУВС, 2009. – Вип. 3. – С. 305–311.

8. Гуцуляк М. Я. Загальна характеристика принципу індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі / М. Я. Гуцуляк // Гуманізація кримінальних покарань як складова процесу євроінтеграції України: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 20 червня 2007 р.). – Чернігів, Чернігівський юридичний коледж, 2007. – С. 67–71.

9. Гуцуляк М. Я. Шляхи удосконалення виконання і відбування покарання у виді громадських робіт / М. Я. Гуцуляк // Досудове слідство: шляхи вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 30 листопада 2007 р.). – Прикарпат. юрид. інститут ЛьвДУВС, 2008. – С. 156–166.

10. Гуцуляк М. Я. Громадські роботи – один з найновіших «винаходів» у системі альтернативних видів кримінальних покарань у світі / М. Я. Гуцуляк // Державна політика у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні: матер. наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 28 лютого 2008 р.). – Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. універ. внутр. справ, 2008. – С. 56–60.

11. Гуцуляк М. Я. Режим як основний засіб виправлення та ресоціалізації засуджених до покарання у виді громадських робіт / М. Я. Гуцуляк // Політика Української держави у сфері боротьби зі злочинністю: зб. матер. всеукр. наук.-теор. семінару (м. Івано-Франківськ, 17 грудня 2009 р.) – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2009. – С. 72–75.

АНОТАЦІЇ

Гуцуляк М.Я. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2010.

У дисертації міститься комплексне дослідження кримінально-виконавчої характеристики виконання і відбування покарання у виді громадських робіт. Здійснено аналіз становлення та розвитку виконання та відбування покарання у виді громадських робіт, розкрито поняття та зміст покарання у виді громадських робіт у контексті кримінально-виконавчої та кримінально-правової характеристики, показано сучасний стан виконання і відбування зазначеного виду покарання, сформульовано пропозиції щодо його удосконалення. Досліджено кримінально-виконавчу характеристику покарання у виді громадських робіт, визначено кримінально-виконавчу інспекцію як суб'єкт виконання цього виду покарання, показано її взаємодію з державними органами та громадськістю, проведено ґрунтовний порівняльний аналіз зарубіжного досвіду організації виконання покарання у виді громадських робіт, розкрито права та обов'язки засуджених до покарання у виді громадських робіт, визначено порядок застосування до них засобів виправлення і ресоціалізації.

Ключові слова: кримінально-виконавча характеристика, громадські роботи, кримінально-виконавча інспекція, органи місцевого самоврядування, взаємодія, виправлення і ресоціалізація, особа засуджена.

Гуцуляк М.Я. Уголовно-исполнительная характеристика наказания в виде общественных работ. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2010.

В диссертации проведено теоретическое обобщение и предложено новое решение научного задания, которое состоит в решении проблемных вопросов исполнения и отбытия наказания в виде общественных работ. Констатируется, что уголовно-исполнительная теория вместе со смежными правовыми и социальными науками должна комплексно исследовать проблему деятельности уголовно-исполнительной инспекции в отношении такого наказания, как общественные работы.

На основании определения понятия и сущности данного наказания содержательное наполнение получило понятие уголовно-исполнительной характеристики наказания в виде общественных работ, её значение для применения основных средств исправления и ресоциализации осуждённых, которые состоят на учете в уголовно-исполнительной инспекции. Исследовано зарождение и формирование уголовно-исполнительной характеристики осуждённых к наказанию в виде общественных работ, раскрыто её признаки и критерии.

Для достижения целей диссертации и решения поставленных в ней задач рассмотрено место и роль наказания в виде исправительных работ в системе уголовных наказаний. Изучен порядок исполнения и условия отбывания уголовного наказания в виде общественных работ, что позволило сформулировать соответствующие предложения по усовершенствованию норм уголовно-исполнительного законодательства.

В работе раскрыто роль и значение субъектов исполнения наказания в виде общественных работ, показано пути их взаимодействия, формы и методы работы с осужденными. На основании сравнительного анализа исполнения наказаний в зарубежных государствах автор в работе делает вывод о внедрении в деятельность уголовно-исполнительной инспекции Украины положительных форм и методов работы с осужденными к наказанию в виде общественных работ. Рассмотрены существующие права и обязанности осуждённых, отбывающих наказание в виде общественных работ, а также изучены их социально-психологические особенности в контексте уголовно-исполнительной характеристики.

Исследовано уголовно-исполнительную характеристику в структуре основных средств исправления и ресоциализации осуждённых, отбывающих наказание в виде общественных работ, что позволило оценить эффективность их применения персоналом уголовно-исполнительной инспекции. На основании полученных результатов исследования предложено внедрить методические рекомендации с целью усовершенствования исполнения и отбытия наказания в виде общественных работ. Разработаны конкретные предложения относительно исполнения и отбытия наказания у виде общественных работ, в частности: «Положение о сотрудничестве уголовно-исполнительной инспекции с органами самоуправления» и «Программу индивидуально-воспитательной работы с осужденными к наказанию у виде общественных работ»

Ключевые слова: уголовно-исполнительная характеристика, наказание, общественные работы, уголовно-исправительная инспекция, взаимодействие, исправление и ресоциализация, личность осуждённого.

Gutsulyak M. Criminally-executive characteristic of punishment such as public works. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.08 – Criminal law and Criminology; Criminal Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2010.

The dissertation includes a complex research of criminally executive characteristic of punishment execution such as public works. The analysis of the formation and development of execution and serving one's punishment such as

public works is carried out, a concept and a content of punishment as public works in the context of criminally executive characteristics is exposed, the modern form of execution and serving of this type of punishment is shown, and the suggestions of its improvement are formulated. Criminally executive characteristic of punishment in the form of public works is investigated, criminally executive inspection as a subject of punishment execution is determined, its interaction with state bodies and public is shown, the detailed comparative analysis of foreign experience of organization of punishment implementation in the form of public works is carried out, the rights and duties of defendants for punishment such as public works are determined, the order of application of reformation and resocialization to them is determined.

Key words: criminally executive characteristic, public works, criminally executive inspection, local self-government bodies, interaction, reformation and resocialization, defendant.

Підписано до друку 22.02.2010 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний. Зам. № 31-10
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Львівський державний університет внутрішніх справ
79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.